

Vnmes

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve
Науковий вісник Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II
Scholarly Annual of Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute

Vnmes

Limes – 2014

*A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve*

*Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II*

*Scholarly Annual
of Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute*

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАКАРПАТСЬКИЙ УГОРСЬКИЙ ІНСТИТУТ ім. ФЕРЕНЦА РАКОЦІ ІІ

LIMES

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ

2014

Том І

Ужгород
Видавництво В. Падяка
2014

УДК 001.89
ББК 72.4
L74

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II
(протокол № 4 від 25 листопада 2014 року)*

„LIMES” засновано у 2014 році та видається за рішенням Видавничої ради
Закарпатського угорського інституту ім. Ф.Ракоці II

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія KB №20762-10562P від 08.05.2014 р.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Йосип Сікура, доктор біологічних наук, професор, ЗУІ ім. Ф. Ракоці II
(головний редактор);

Іштван Керестень, кандидат педагогічних наук, доцент ЗУІ ім. Ф. Ракоці II;

Роберт Бачо, кандидат економічних наук, доцент ЗУІ ім. Ф. Ракоці II;

Ернест Іванчо, кандидат медичних наук, доцент ЗУІ ім. Ф. Ракоці II.

Відповідальний за випуск:

Ільдико Орос, кандидат педагогічних наук, президент ЗУІ ім. Ф. Ракоці II.

L74 LIMES : наук. вісн. Закарпат. угор. ін-ту ім. Ф. Ракоці II = A. P. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve / М-во освіти і науки України, Закарпат. угор. ін-т ім. Ф. Ракоці II = Ukrajna oktatási és tudományos minisztériuma, Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola ; редкол. : Й. Сікура (голов. ред.) = szerkesztés: dr. Szikura J. (főszerkesztő) [та ін.]. – Ужгород : Вид-во В. Падяка = Ungvár : V. Pagyak Kiadója, 2014. – Том I = I. évfolyam. – 228 с. : іл. + табл. + діаграми. – Текст угор., укр. та англ. мовами.

ISBN 978-966-387-090-8

У «Limes» публікуються наукові статті викладачів та студентів Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II, а також дослідження українських та іноземних вчених угорською, українською та англійською мовами. Видання вміщує праці з біології, географії, інформатики, літератури, хімії, економіки, мовознавства, історії та туризму.

УДК 001.89
ББК 72.7

ISBN 978-966-387-090-8

© Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

UKRAJNA OKTATÁSI ÉS TUDOMÁNYOS MINISZTERIUMA
RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA

LIMES

**A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve**

2014

I. évfolyam

Ungvár
V. Pagyak Kiadója
2014

*Kiadásra javasolta: a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa
(2014.11.25., 4. számú jegyzőkönyv).*

A „LIMES” 2014-ben alapított és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Kiadói Tanácsának határozata alapján jelenik meg.

**Nyomatott tömegtájékoztatói eszközök állami nyilvántartásának igazolása:
széria: KB № 20762-10562P; kiadta: Ukrajna Állami Nyilvántartási Szolgálat
2014.05.08-án.**

SZERKESZTÉS:

dr. **Szikura József**, a biológiai tudományok kandidátusa, professzor, II. RFKMF;
dr. **Keresztény István**, a pedagógiai tudományok kandidátusa, docens, II. RFKMF;
dr. **Bacsó Róbert**, a közgazdasági tudományok kandidátusa, docens, II. RFKMF;
dr. **Ivancsó Ernő**, az orvostudományok kandidátusa, docens, II. RFKMF.

A KIADÁSÉRT FELEL:

dr. **Orosz Ildikó**, a pedagógiai tudományok kandidátusa, elnök, II. RFKMF.

A *LIMES* a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanárainak, hallgatóinak munkáit, valamint ukrainai és külföldi tudósok magyar, ukrán és angol nyelvű tanulmányait adja közre. Jelen kötet a biológia, földrajz, informatika, irodalom, kémia, közgazdaságtan, nyelvészet, történelem és a turizmus tudományágainak különböző területeit öleli fel.

A KÖTET TANULMÁNYAIBAN ELŐFORDULÓ ÁLLÍTÁSOKÉRT MINDEN ESETBEN A SZERZŐ FELEL.

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

TARTALOM

M. С. ДНІСТРЯНСЬКИЙ: <i>Суспільно-географічне макрорайонування України: нові методологічні підходи і пропозиції</i>	11
BACSÓ RÓBERT – PALLAY KATALIN: <i>Az ukrán és magyar államadósság jelenlegi állapota és hatása a nemzetgazdaságra: komparatív összehasonlítás a gazdasági válság tükrében</i>	21
FENYVES VERONIKA: <i>Likviditási helyzet vizsgálata havi adatok alapján</i>	31

INÁNTSY-PAP ÁGNES: <i>A hátrányos szociokulturális környezet, a motiváció és a sikeres nyelvelsajátítás összefüggéseinek vizsgálata</i>	39
RÉKA SÜTŐ: <i>The Language Repertoire of Transcarpathian Hungarian Teenagers</i>	45
TÓTH ENIKŐ: <i>A magyar nyelv megjelenése Badaló és Halábor nyelvi tájképében</i>	57
CSÉKE KATALIN: <i>A nákozás mint nyelvjárási jelenség szociolingvisztikai vizsgálata (egy elemzés tükrében)</i>	65
SEBESTYÉN ZSOLT: <i>Egy sajátos ungi névcsalád: Pásztély</i>	75
ЛІВРИЦ К. Е.: <i>Запозичення слів французького походження в угорську мову</i>	81

GÖNCZY SÁNDOR – ÉSIK ZSUZSANNA: <i>Közetgenetikai egységek kialakításának lehetőségei klaszteranalízissel egy kárpátaljai vulkáni terület példáján</i>	87
VINCE TÍMEA – CSOMA ZOLTÁN – SZABÓ GYÖRGY: <i>Beregszász talajainak állapota. A talajok fizikai-kémiai tulajdonságai és módosulásuk a használat függvényében</i>	97
VARGA ANDREA: <i>Beregszász léghőmérsékletének változása 1947–2013 között</i>	103
SZANYI SZABOLCS – KATONA KRISZTIÁN – RÁCZ ISTVÁN ANDRÁS: <i>Natura 2000-es jelzőfajok monitorozása a Beregi-sík kárpátaljai részén</i>	111
BERNÁT NIKOLETT: <i>Szernye felszíni és kútvezeinek biológiai vizsgálata</i>	119

TÖRZSÖK ANDRÁS – GYURICZA LÁSZLÓ: <i>Private Initiatives in the service of the animation of tourism in Keszthely, the capital of Lake Balaton</i>	133
MINORICS, TÜNDE – GONDA, TIBOR: <i>The use of our gastro-cultural heritage in tourism</i>	147
BERGHAUER SÁNDOR: <i>A Munkácsi járás természeti adottságainak idegenforgalmi szempontú kvantitatív értékelése</i>	153

SÜTŐ KRISZTINA: <i>Életmód, életvitel, egészségmegőrzés Beregszász vonzaskörzetében</i>	167
	
OROSZ JÚLIA: <i>A nőtörténet mint a történetírás új irányzata</i>	181
	
JANCSI SZABINA: <i>A Forrás Irodalmi Stúdió története és a kárpátaljai magyar polgárjogi mozgalomra gyakorolt hatása</i>	189
	
SZIMKOVICS TAMÁS: <i>Perl AJAX MySQL használata dinamikus weblapoknál</i>	195
	
KOMONYI ÉVA – LÉTAI BÉLA: <i>A kémiatanárok eredményességét befolyásoló tényezők Kárpátalja magyar nyelvű iskoláiban egy felmérés tükrében</i>	205
	
RECENZIO: <i>Intelligens háló...</i>	219
	
ESEMÉNYNAPTÁR	223

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНЕ МАКРОРАЙОНУВАННЯ УКРАЇНИ: НОВІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ І ПРОПОЗИЦІЇ

М. С. ДНІСТРЯНСЬКИЙ

Доктор географічних наук, професор кафедри географії
Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II

Обґрунтовано закономірний характер процесів районоформування та розкрито чинники суб'єктивності районування. Зроблено критичний аналіз минулих та сучасних методологічних підходів до суспільно-географічного макрорайонування України. Визначено чинники, які зумовлюють основні сучасні макрорайонні суспільно-географічні відмінності (історико-географічні та етногеографічні передумови, економічна самобутність окремих регіонів, регіональна самоідентифікація). На основі обґрунтованих методологічних підходів виділено дванадцять суспільно-географічних макрорайонів.

АБСТРАКТ

The natural character of formation processes of regions are grounded and subjectivity factors of regionalization are considered. A critical analysis of previous and contemporary methodological approaches to social-geographical regionalization of Ukraine is made. Factors determining major modern regional social-geographical differences (geographical-historical and ethno-geographical background, economic uniqueness of certain regions, regional identity) are identified. Twelve socio-geographical regions on the basis of relevant methodological approaches are determined.

Формування регіональних відмінностей кожної країни – загальновідома географічна закономірність, результат усебічної взаємодії природно-географічних, історично-географічних та цілої низки суспільно-географічних чинників (геоетнокультурних, гео економічних, геодемографічних тощо). Через різноманітність природних й історичних передумов кожен компонент суспільно-географічного простору (розселення та етнокультурний склад населення, мережа комунікацій, економічних центрів тощо) об'єктивно відзначається характерною для нього територіальною диференціацією, спираючись на яку науковці мають змогу виділяти ареали чи райони за однорідністю певних ознак (етнічних, демографічних, промислових, сільськогосподарських, транспортних та ін.). Водночас

конфігурація та різна інтенсивність усіх територіальних зв'язків в процесі життєдіяльності людського суспільства, наявність в суспільно-географічному просторі центрів різного рівня ієрархії, які інтегрують, фокусують ці зв'язки, а також і суб'єктивне формування регіональних соціальних ідентичностей під впливом етнокультурного чи історичного чинників – усе це зумовлює утворення цілісних, внутрішньо взаємопов'язаних осередків суспільно-географічного життя, які й проявляються як інтегральні суспільно-географічні райони різного рівня. Межі таких районів, поширення яких найбільшою мірою визначається структурою розселення населення та адміністративно-територіальним поділом, в більшості країн мають переважно континуальний характер, а самі райони в

реальності проявляються як окремі ядра чи осередки впливу і тяжіння. Рівень їхньої сформованості й цілісності також є суттєво диференційованими.

Отже, в структурі суспільно-географічного простору кожної країни об'єктивно формуються як райони з однорідністю певних ознак, наприклад, сільськогосподарські смуги, так і райони з різним ступенем суспільно-географічної поєднаності, зокрема, столичні регіони в більшості держав світу, хінтерланди дуже великих міст та мегалополісів тощо. З огляду на чинники й характер формування, в суспільно-географічній літературі перші суспільно-географічні райони здебільшого називають однорідними, а другі – вузловими. На наявності таких двох типів районів наголошували різні науковці, у тому числі й В. Кубійович, за словами якого: «Районом ... називаємо ту частину цілого краю, яка має питомі собі прикмети, що відрізняють її від інших сусідніх територій. ... Можна сполучати в одне ціле місцевини з різними господарськими прикметами, такі що змагають до одного осередку і творять гармонійне ціле...»¹.

Попри онтологічно об'єктивний і закономірний характер суспільно-географічного районоформування, процес самого районування є суб'єктивним, адже його здійснюють науковці на основі визначених ними завдань, принципів та критеріїв. І хоча виділені ними варіанти районування мали б відображати об'єктивні відмінності, все ж чинник суб'єктивної інтерпретації реалій диференціації та інтеграції суспільно-географічного простору в більшості випадків зумовлює поширення різних схем суспільно-географічного районування. Особливо тоді, коли ядра вузлових районів

є у стадії формування, в процесі диференціації помітними є широкі перехідні смуги, а в середовищі науковців немає узгоджених принципів і підходів до районування. Суб'єктивність районування проявляється й у різних підходах до виділення ієрархії районів, і в абстрагуванні від перехідного характеру районних меж, а часто і від рівня сформованості районів. Окремим випадком районування є суб'єктивне конструювання районів для досягнення певної мети. Це, зокрема, проявилось у планах створення економічних районів в часи СРСР. В цьому контексті особливо деструктивний характер мали проекти російського Держплану щодо поділу території УРСР на два райони (південно-східний промисловий та південно-західний – здебільшого сільськогосподарський)², що однозначно суперечило потребам всебічного і збалансованого розвитку економіки різних частин України. І хоча ці проекти зазнали критики як тогочасних українських науковців³ і навіть урядовців, все ж в реальній регіональній економічній політиці вони використовувались, закладаючи диспропорції регіонального промислового розвитку, які є відчутними і по сьогоднішній день.

Попри суб'єктивний характер визначення різних рівнів районування характерним для кожної країни є формування помітних регіональних відмінностей вищого рівня, тобто утворення в межах усієї території країни відносно великих за розмірами районів (макрорайонів), які різною мірою виділяються й набором самобутніх рис, і певною взаємопов'язаністю. *Макрорайони країни, будучи окремими фрагментами її суспільно-географічного простору, в*

¹ Кубійович В. Поділ земель, де живуть українці, на географічні країни // Історія української географії. Тернопіль, 2001. - Випуск 1 (3). - С. 26 – 30

² Мезенцева Н. І., Мезенцев К. В. Економічна і соціальна географія України. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. – С. 230;

³ Садовський В. Районізація України // Записки Української Господарської Академії в Чехословацькій Республіці. Т. 3. 1931. С. 221.

реальності проявляються, особливо на фоні особливостей природно-географічного середовища, як своєрідні суспільно-географічні ландшафти, кожен з яких відзначається характерною комбінацією таких компонентів, як поселення і житло, економіка і традиційне господарство, комунікації, традиційна матеріальна культура. Іноді, але не завжди, населення таких районів самоусвідомлює свою районну унікальність, що в культурно-ментальному аспекті веде до формування різних рівнів загальнонаціональної та регіональної ідентичностей. Очевидно, що і для усього середовища науковців актуальним є проведення суспільно-географічного макрорайонування, тобто виділення таких районів, які відзначаються набором сутнісних суспільно-географічних якісних характеристик. Таке районування, будучи своєрідним різновидом просторової типізації, має важливе пізнавальне значення, а у прикладному аспекті має підстави бути інформаційним орієнтиром у здійсненні різних напрямів регіональної політики та у вивченні районної частини суспільної географії країн в школах різного рівня.

Складність суспільно-географічного макрорайонування України на сьогодні визначається кількома обставинами. Це, по-перше, інтеграційний характер самої державної території України, яка хоча й об'єднана українським етногеографічним чинником в єдине ціле, але включає регіони, які в попередні історичні періоди розвивалися в складі різних держав, а тому багато тогочасних науковців, які проводили районування, не розглядали Україну як цілісність, включаючи її в схеми районного поділу інших країн, зокрема, величезної за розмірами Російської імперії, що визначало неадекватність масштабів виділених районів розмірам України. По-друге, у підходах до районування України і по сьогодні від-

чутною є методологічна вузькість, зумовлена інерцією радянських економічно-детерміністичних підходів, що проявляється у прагненні будь-що відшукати зони економічної спеціалізації чи територіально-виробничі комплекси або їхні аналоги як основу макрорайонних відмінностей. А за відсутності таких – проголосити їхне утворення в межах суб'єктивно виділеного ареалу. І по-третє, недостатньо досліджень у розрізі усієї України щодо визначення тенденцій перебігу процесів диференціації й інтеграції як окремих компонентів, насамперед соціокультурної сфери, так і суспільно-географічного простору загалом.

Для обґрунтування принципів, на основі яких мало б здійснюватись сучасне суспільно-географічне макрорайонування, необхідно зробити критичний огляд історичних підходів до вивчення цієї проблеми. Тут відразу слід наголосити, що варіанти районування території України, які пропонували географи в кінці XIX – на поч. XX століття в контексті районування усієї Росії (К. Арсен'єв, П. Семенов-Тян-Шанський, Д. Менделєєв, В. Семенов-Тян-Шанський) не могли не мати здебільшого схематичного характеру з огляду на велику територію Російської імперії, що визначали і великі розміри виділених районів. Обмеженням було і їхнє пізнавальне значення, оскільки ці схеми відображали лише деякі відмінності центрально-правобережних і центрально-лівобережних частин України та Причорномор'я, яке дійсно вирізнялося значно пізнішим масовим заселенням та економічних освоєнням. Незважаючи на методологічну обмеженість, тяглість таких загальноросійських підходів кінця XIX – на поч. XX століття була відчутною і в СРСР, зокрема, у варіантах районування, запропонованих Комісією з вивчення природничих продуктивних сил (1920) та Держпланом Росії

(1922)⁴. Ці варіанти районування мали не стільки пізнавальне значення, як були орієнтовані на цілеспрямоване формування економічних районів заданої конфігурації, а їхня практична реалізація, як уже зазначалося, лише поглиблювала диспропорції регіонального економічного розвитку.

Серед схем суспільно-географічного районування УРСР першої половини ХХ ст. помітними були і спроби поєднати природно-географічні ознаки (поширення природних зон) з розміщенням промисловості, що, зокрема, проявилось у поглядах на цю проблему К. Воблого⁵. Такі поділи УРСР на природно-економічні райони мали значно більше наукове значення, оскільки розкривали деякі суттєві суспільно-географічні особливості різних частин України, адже природно-географічна диференціація так чи інакше визначала агрогеографічні відмінності, а також опосередкована впливала на процеси заселення та розселення.

У повоєнний період домінуючим стало прагнення сформувати планові економічні райони на основі груп компактно розміщених областей. Згідно з теоретичними засадами тодішньої економічної географії ці суб'єктивно об'єднані в райони групи областей мали б стати в перспективі територіально-виробничими комплексами. Але реально як промислово пов'язані економічні райони з подібною структурою господарства областей виділялися лише Донеччина (Донецька та Луганська області) і Придніпров'я (Дніпропетровська і Запорізька області). Тому об'єднання інших областей в економічні райони здебільшого мало механічний характер і зазна-

вало різних модифікацій. Наприклад, Держплан УРСР у 1962 році виділив в Україні сім економічних районів: 1) Донецький (Донецька й Луганська області); 2) Придніпровський (Дніпропетровська, Запорізька і Кіровоградська області); 3) Харківський (Харківська, Придніпровська, Сумська); 4) Київський (Житомирська, Київська, Черкаська, Чернігівська області); 5) Львівський (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська); 6) Подільський (Вінницька, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька); 7) Чорноморський (Кримська, Миколаївська, Одеська, Херсонська області). Більш логічним виглядало групування областей в шість основних економічних районів, яке запропонував О. Діброва в підручнику «Географія Української РСР» (1958), об'єднуючи в один район сфери приблизного впливу найбільших міст Києва, Харкова, Донецька, Дніпропетровська (разом із Запоріжжям), Одеси і Львова. Таким чином було виділено такі райони: Донбас (сучасні Донецька і Луганська області), Промислове Придніпров'я (Дніпропетровська і Запорізька області), Північно-Східний (Полтавська, Сумська, Харківська області), Центральний (Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Хмельницька, Чернігівська, і Черкаська області), Західний (Волинська, Дрогобицька, Закарпатська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області), Причорномор'я (Одеська, Миколаївська, Херсонська, тодішня Кримська області)⁶.

Формування планових економічних районів в УРСР все ж мало другорядне значення порівняно з районуванням усього СРСР, оскільки на початку 1961 років минулого століття союзний центр вирішив генералізувати і централізувати усі підходи до районування і офіційно виділити в

⁴ Мезенцева Н. І., Мезенцев К. В. Економічна і соціальна географія України. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. – С. 217;

⁵ Воблий К. Г. Економічна географія Української РСР. Харків; Київ, 1930. С. 167

⁶ Діброва О. Т. Географія Української РСР. К., 1958. С. 312

межах Радянського Союзу 18 економічних районів. В контексті економічного районування СРСР за участю деяких українських науковців (Л. Корецького, І. Кугукала) в УРСР було визначено лише три райони (подібно до ще загальноросійських поглядів початку ХХ ст.): Донецько-Придніпровський, Південно-Західний (назву вибрано також з погляду союзного центру) і Південний. В результаті таких підходів можна було ставити питання лише про виділення в межах цих трьох районів окремих підрайонів. У 1972 році Держпланом УРСР такими підрайонами було визначено: в Донецько-Придніпровському районі – Донецький (Донецька і Луганська області), Придніпровський (Дніпропетровська, Запорізька і Кіровоградська області), Північно-Східний (Харківська, Полтавська, Сумська області), у т. зв. Південно-Західному районі – Київський (Київська, Черкаська, Чернігівська області), Подільський (Вінницька, Тернопільська, Хмельницька області), Західно-Поліський (Волинська, Житомирська, Рівненська області), Карпатський (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька області), в Південному – лише один Південний підрайон (Миколаївська, Одеська, Херсонська і Кримська області)⁷. Ці виділені підрайони стали основою і наступних схем районування, які вже не мали прикладного планового характеру, а були опубліковані в посібниках і монографіях (за ред. М. Пістуна і Є Шиповича (1982), за ред. А. Григор'єва (1984), Ф. Заставного (1988), В. Поповкіна (1993)), а також, з деякими доповненнями, і сучасного поділу України на дев'ять районів⁸, який вважається тимчасово узгодженим в середовищі науковців-географів і є офіційною робочою схемою вивчення

економічної та соціальної географії в середній школі. Принципово не відрізняючись підходами, ці варіанти містили незначні відмінності від схеми Держплану 1972 року, передовсім щодо включення окремих областей в суміжні райони. Лише А. Григор'єв додатково поділив Південний район на підрайони за зональними природно-географічними відмінностями.

Отже, на сьогодні в Україні офіційно узгоджено поділ на дев'ять економічних районів, які тепер уже розглядають як суспільно-географічні (Столичний (м. Київ, Житомирська, Київська, Чернігівська області), Центральний (Кіровоградська і Черкаська області), Донецький (Донецька і Луганська області), Придніпровський (Дніпропетровська і Запорізька області), Північно-Східний (Полтавська, Сумська і Харківська області), Причорноморський (Миколаївська, одеська, Херсонська області, АР Крим), Північно-Західний (Волинська і Рівненська області), Подільський (Вінницька, Тернопільська і Хмельницька області), Карпатський (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька). Попри широке поширення ця схема за багатьма ознаками не розкриває об'єктивних районних відмінностей суспільно-географічного простору держави. Це найбільше проявляється в тому, що: а) деякі райони, наприклад, Карпатський, Подільський, Причорноморський, включають адміністративні регіони, які мають різне культурно-географічне та й загалом суспільно-географічне обличчя, і самі виступають як цілісні райони або частини інших районів; б) в окремих районах, зокрема, Центральному, Подільському, Причорноморському, відсутній районоформуючий центр, низькою є і їхня комунікаційна пов'язаність, тому загалом такі райони виглядають штучно скомпонованими. Помітними є і диспропорції в розмірах районів. Самі райони названо за

⁷ Мезенцева Н. І., Мезенцев К. В. Економічна і соціальна географія України. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. – С. 180

⁸ Там само, С. 182

різними ознаками: одні – за сторонами горизонту, інші – за природно-географічними чи позиційними особливостями.

В контексті обґрунтування моделей районування, які інтегрально відображали б об'єктивні відмінності за усіма суспільно-географічними характеристиками, тобто і унікальність суспільно-географічних ландшафтів окремих частин державної території, і їхнє особливе місце в суспільно-географічному устрої країни, необхідно виділити кілька принципових моментів. По-перше, *економіко-географічний чинник на сьогодні не може мати вирішального значення в формуванні усіх районів*, що пояснюється як економічною однорідністю більшої частини країни, так і сучасними негативними економічними тенденціями. Лише для Донбасу та до певної міри Харківської області і Придніпров'я промисловий розвиток є визначальним у формуванні цілісного суспільно-географічного обличчя. По-друге, *у виділенні і районних меж недостатньо спиратися лише на зони впливу великих міст* (Києва, Харкова, Дніпропетровська (разом із Запоріжжям), Одеси, Донецька, Львова), *оскільки їхній вплив, з одного боку, не покриває всієї території України, а з іншого – вплив столиці, м. Києва, поширюється на кілька різних районів*. І по-третє, *характерний суспільно-географічний ландшафт більшості районів так чи інакше визначається історико-культурними чинниками: відмінностями заселення і політичного розвитку, етнічного і релігійного складу населення*. Причому всі ці чинники є взаємопов'язаними, що часто зумовлює усвідомлення населенням окремих регіонів свої регіональної ідентичності, яка здебільшого є нижчим рівнем загальнонаціональної самосвідомості, хоча в окремих випадках деякі політичні сили можуть спекулювати на протиставленні регіональної та загальнонаціональної ідентичностей. У

будь-якому випадку, *нехтувати чинником регіональної самоідентифікації при проведенні районування не можна*.

Виходячи з цих принципів, в основу виділення макрорайонів слід взяти такі ознаки, які б розкривали б сутнісні відмінності суспільно географічного простору різних частин країни. Такими особливостями, які мають на сьогодні найбільше районоформуюче значення, є: а) історико-географічний чинник; б) етнонаціональна структура населення; в) особливі економічні умови; г) поширення регіональної самоідентифікації. Як уже зазначалося, ці чинники є не лише взаємопов'язаними, але і впливають на інші складові суспільно-географічного простору (розселення населення, демографічна та релігійна сфери суспільства, транспорт тощо), зумовлюючи навіть і характерні особливості політичної активності населення цих районів. Так, історико-географічні особливості визначили і поширення регіональної самоідентифікації, і відмінності розвитку економіки, етнонаціонального та релігійного складу населення, а отже, і районну самобутність, Криму, Закарпатської, Чернівецької, волинських, галицьких і подільських областей, меншою мірою – центрально-лівобережних і центрально-правобережних регіонів. Зауважимо однак, що межі історико-географічних областей не завжди збігаються з адміністративними межами. Але все ж чинник адміністративної пов'язаності регіонів вищого рівня (областей, автономії) є настільки суттєвим і для єдності районів, що при проведенні районування відносити різні частини областей до різних районів є недоцільно. Етногеографічні особливості (частка етнічних українців і етнічних меншин, етнічна мозаїчність регіонів, структура населення за рідною мовою, ступінь асиміляції етнонаціональних груп), також визначаючись

історією заселення і політичного розвитку, є суттєвими не лише для окремих західних, але і для деяких південних регіонів, у тому числі й Одеської області, південно-західна частина якої (Південна Бессарабія) є найбільш поліетнічною частиною держави. Особливі економічні умови, визначаючи районну самобутність Донеччини, меншою мірою для Придніпров'я та Харківщини, своєю чергою також вплинули на етнонаціональний та соціальний склад населення цих районів.

Отже, з урахуванням усіх окреслених ознак як окремі макрорайони з характерними особливостями суспільно-географічного ландшафту виділяються: 1) Закарпатський район (Закарпатська область); 2) Галицький район (Івано-Франківська, Львівська і Тернопільська області); 3) Волинський район (Волинська і Рівненська області); 4) Буковинсько-Північно-Бессарабський район (Чернівецька область); 5) Подільсько-Поліський район (Вінницька, Хмельницька і Житомирська області); 6) Центрально-Правобережний район (Київська, Кіровоградська, Черкаська області); 7) Центрально-Лівобережний район (Полтавська, Сумська, Чернігівська області); 8) Дніпровсько-Харківський район (Дніпропетровська, Запорізька, Харківська області); 9) Донецький район (Донецька і Луганська області); 10) Одеський район (Одеська область); 11) Центрально-Причорноморський район (Миколаївська і Херсонська області); 12) Кримський район (АР Крим) (див. рис. 1).

У цій моделі враховано цілісність адміністративних регіонів вищого рівня, хоча такий підхід, з огляду на помітні внутрішньообласні відмінності, є до деякої міри надто великим узагальненням, не зовсім відповідаючи потребам середньомасштабного суспільно-географічного районування. Однак з урахуванням того, що області є певною мірою цілісними регіонами з єдиною

системою взаємин в фінансово-економічній, інформаційній, освітній, культурній та інших сферах (це значною мірою пов'язано з культурно-організаційною роллю обласного центру), усю територію кожної області було включено до одного суспільно-географічного району. Отже, окреслена схема районування, як і попередні, також є до певної міри суб'єктивною, оскільки відзначається досить високим ступенем узагальнення, уникнути якого неможливо, не порушуючи цілісність областей. Окрім того, помітною є абстрагованість від деяких суспільно-географічних реалій, зокрема, історично-географічних меж. Не всі райони є моноцентричними і достатньо цілісними, що особливо стосується Харківсько-Придніпровського та Подільсько-Поліського районів. Деякі з них (Подільсько-Поліський, Дніпровсько-Харківський і Чернівецько-Північно-Бессарабський) поєднують частини двох історичних областей, які можна розглядати як окремі підрайони. Чотири суспільно-географічні макрорайони (Закарпатський, Буковинсько-Північно-Бессарабський, Одеський і Кримський) охоплюють лише один адміністративний регіон вищого рівня, що своєю чергою зумовлює районні диспропорції. Однак, *попри неминучі суб'єктивні моменти такий поділ все ж достатньо повно відображає основні районні відмінності суспільно-географічного простору України, адже межі районів позначають суттєві зміни всіх його складових.* Так, при переході від одного району до іншого не лише відбуваються суттєвий стрибок за такими показниками, як частка етнічних українців і етнічних меншин, частка населення з рідною українською мовою, рівень і напрям асиміляції етнонаціональних спільнот і груп, але й помітні зміни соціальної, а у деяких випадках й релігійної структури населення. Накладаються на цю схему й особливості рівня урбанізації, структури розселення, демогеографічної та економіко-географічної ситуації в Україні. І що також

важливо: усі райони виділяються характерними рисами політичної активності населення, яка проявилася під час усіх останніх виборчих кампаній⁹. До того ж для деяких з виділених суспільно-географічних районів, як уже зазначалося, характерний порівняно високий рівень регіонально-соціальної самоідентифікації. Тому, *синтезуючи низку характерних історико-культурних, демографічних та соціально-економічних рис, кожен з означених районів формує і своєрідний суспільно-географічний ландшафт.*

Окреслений макрорайонний поділ, розкриваючи диференціацію суспільно-гео-

графічного простору України, має насамперед пізнавальне значення. Прикладні аспекти є обмеженими: з огляду на консолідованість українського суспільства ця модель може виступати лише своєрідним інформаційним орієнтиром в політичній діяльності щодо формування цілісної української політичної нації та загальнодержавної ідентичності, які поєднували б загальнонаціональну єдність та регіональну самобутність. Слід також наголосити, що виділені райони аж ніяк не можуть бути суб'єктами територіально-політичних взаємин. Так само означений районний поділ не може мати жодного значення для потреб організації адміністративно-територіального устрою.

⁹ Дністрянський М. С. Політична географія та геополітика України. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2010. – С. 287

Рис. 1. Суспільно-географічні макрорайони України

ЛІТЕРАТУРА

- Воблий К. Г. *Економічна географія Української РСР*. Харків; Київ, 1930.
- ДІБРОВА О. Т. *Географія Української РСР*. К., 1958. – 412 с.
- ДНІСТРЯНСЬКИЙ М. С. *Політична географія та геополітика України*. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 344 с.
- КУБІЙОВИЧ В. *Поділ земель, де живуть українці, на географічні країни // Історія української географії*. Тернопіль, 2001. - Випуск 1 (3). – С. 26 – 30.
- МЕЗЕНЦЕВА Н. І., МЕЗЕНЦЕВ К. В. *Економічна і соціальна географія України*. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. – 239 с.
- САДОВСЬКИЙ В. *Районізація України // Записки Української Господарської Академії в Чехословацькій Республіці*. Т. 3. 1931. С. 218 – 239.

Наукове видання

L I M E S

Науковий вісник Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ

2014

Том І

Угорською, українською та англійською мовами

Видання перше

Друкується в авторській редакції з оригінал-макетів авторів

Видавництво Валерія Падяка

вул. Гагаріна 14/3, Ужгород, 88006,

тел. (0312)-693132, моб. 0503726210

e-mail: padiak.valeri@gmail.com

www.padyak.com

Директор Л. ПАДЯК

Свідоцтво Держкомінформу України ДК № 963 від 20.06.2002 р.

Коректура: **Г. Варцаба**

Верстка: **В. Товтін**

Обкладинка: k&p

Замовлення № 323. Підписано до друку 26.11.2014 р. Формат 60x84/8.
Папір офсет. Гарнітура: Times. Умовн друк. арк. 13,25. Тираж 250 прим.

Друкарня ТОВ «Папірус-Ф»
Ужгород, вул. Собранецька, 146/39